

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

JOSIP JURAJ STROSSMAYER UNIVERSITY OF OSIJEK
FACULTY OF EDUCATION

Urednici:

Vesnica Mlinarević

Maja Brust Nemet

Jozef Bushati

OBRAZOVANJE ZA INTERKULTURALIZAM INTERCULTURAL EDUCATION

Položaj Roma u odgoju i obrazovanju

The Position of Roma in Education

Europska unija

Projekt RO-ufos-luna-MI je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda

Osijek, 2015.

Nakladnik / Publisher
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku /
Josip Juraj Strossmayer University of Osijek
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti / Faculty of Education

Za nakladnika / For the publisher
dr. sc. Damir Matanović, izv. prof. / associate professor Damir Matanović, PhD

Urednici / Editors
dr. sc. Vesnica Mlinarević, izv. prof. / associate professor Vesnica Mlinarević, PhD
Maja Brust Nemet, prof. / Maja Brust Nemet, professor
dr. sc. Jozef Bushati / professor Jozef Bushati, PhD

Recenzenti / Reviewers
dr. sc. Neven Hrvatić, red. prof. / professor Neven Hrvatić, PhD
dr. sc. Asa Morberg, red. prof. / professor Asa Morberg, PhD
dr. sc. Olivera Gajić, red. prof. / professor Olivera Gajić, PhD
dr. sc. Dina Mehmedbegović, znan. sur. / research fellow Dina Mehmedbegović, PhD
dr. sc. Merima Čaušević, doc. / assistant professor Merima Čaušević, PhD

Prijevod - engleski jezik / Translation - English
Suzana Lazarević, prof. / Suzana Lazarević, professor

Korektura - engleski jezik / Proofreading - English
Kia Sosa

Lektura-hrvatski jezik / Proofreading - Croatian
dr. sc. Silvija Ćurak / Silvija Ćurak, PhD

Cip zapis dostupan u računalnom katalogu Gradske i
sveučilišne knjižnice Osijek pod brojem 140116034 /
CIP record is available in the catalogue of the City and
University Library Osijek under the number 140116034

ISBN 978-953-6965-42-7

Naklada / Edition
200

Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost
Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti

ZAČARANI KRUG ROMSKOG OBRAZOVNOG NAPRETKA

Svjetlana Marić

maric.svjetlana@yahoo.com

Medicinski fakultet, Osijek

Željko Popović

popovic@foozos.hr

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Osijek

Irella Bogut

ibogut@foozos.hr

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Osijek

Sažetak: Društveni i kulturni položaj Roma u većini europskih zemalja, pa i u Hrvatskoj, nije zadovoljavajući. Uvjeti stanovanja i zdravstvena zaštita su neprimjereni, nezaposlenost vrlo velika, a uključenost u obrazovni sustav je vrlo niska. U radu je istaknut i analiziran problem uključivanja romske djece u državni obrazovni sustav s posebnim naglaskom na Osječko-baranjsku županiju te su, pored drugih uzroka, kao glavni uočeni slabi socijalni i ekonomski uvjeti života. U posljednje je vrijeme vidljiv pozitivan trend upisa romske djece u osnovne škole pa je izražen optimizam prema poboljšanju položaja Roma u društvu. Stjecanje obrazovanja u dogledno vrijeme moglo bi im omogućiti izlazak iz „začaranog kruga“ u kojemu je obrazovanje bilo onemogućeno ili usporeno, prvenstveno lošim socioekonomskim uvjetima, a nizak je socioekonomski status posljedica niske razine obrazovanosti.

Ključne riječi: Romi, obrazovanje romske djece, obrazovna isključenost

1. Uvod

Do 18. stoljeća nije bilo općeprihvaćene teorije o porijeklu Roma, nego se ono objašnjavalo različitim hipotezama, od kojih su prevladavale one po kojima su migracije Roma iz pradomovine bile uzrokovane vojnim invazijama. Tek u 18. stoljeću počinje se spominjati Indija kao njihova pradomovina, a početkom 19. sto-

ljeća prihvaćena je teorija da je pradomovina Roma područje sjeverozapadne Indije, oko rijeke Ganges (Bartosz, 1994).

Jezik Roma je *romani chiba*, za kojeg se smatra da je obogaćivan riječima koje su Romi preuzimali iz zemalja kojima su se kretali, te da je broj riječi preuzetih iz određene zemlje proporcionalan duljini njihovog boravka u toj zemlji. Upravo na toj hipotezi, koju je postavio Martin Block (Clébert, 1967), i oslanjajući se na lingvističke analize, u prošlosti se temeljila većina istraživanja porijekla romskog naroda.

Smatra se da je migracija Roma započela iz Indije, a zatim vodila preko Afganistana i Perzije sve do Kaspijskog jezera, gdje je došlo do razdvajanja prvobitne romske pra-skupine u dvije podskupine koje su krenule različitim pravcima. Jedan je dio Roma krenuo na sjever i nastanio današnju Rusiju, dok je druga podskupina krenula na jug, ali se opet razdvojila, te je jedan dio završio u Siriji i Egiptu, dok je drugi preko Turske došao u Europu (Hrvatić, 2004).

Recentna molekularno biološka i genetička istraživanja, među kojima su analize mitohondrijskog genoma (Mendizabal, Valente, Gusmão i sur., 2011), komparativne studije haplotipova Y kromosoma (Zalán, Béres, Pamjav, 2011), te imunogenetičke analize (Laayouni, Oosting, Luisi i sur. 2014) potvrdile su pretpostavku o indijskom porijeklu današnjih Roma.

O Romima ima vrlo malo povijesnih podataka, a osim toga gotovo se svi odnose na dokumente davnih pjesnika i povjesničara koji ih uglavnom spominju kao narod putujućih pjevača i svirača. Nešto dokumenata opisuje ih i kao narod vješt obrtničkim zanatima, prvenstveno kovačkom i zlatarskom zanatu (Lindra, 1995).

Utemeljen na povijesnim, ekonomskim i socijalnim razlozima, nomadski je život ostao jedno od glavnih obilježja većine Roma tijekom cijele njihove prošlosti. No, danas Romi nisu narod kojem je migracija jedini način života, nego se kod znatnog broja njih taj oblik života transformirao u polunomadski, a ima i grupa koje žive u stalnim naseljima.

Migracije Roma su tijekom vremena pokazale razne prednosti, ali i nedostatke. Nomadski je život omogućio Romima suživot s prirodom te upoznavanje s različitim kulturama i načinima života, ali nažalost djelovanje različitih sredina na Rome bilo je uglavnom negativno.

2. Odnos Europe prema romskoj zajednici

Smatra se da su Romi došli u Europu u 12. stoljeću. Od samih početaka stav prema njima nije bio pozitivan, mada je oblik negativnosti varirao u različitim sredinama, od otvorenog progona, preko zabrane kontakta s domaćim stanovništvom do, isto tako negativnog stava, pokušaja asimilacije.

U suvremenoj Europi, nažalost, ne može se reći da je dostignut civilizacijski napredak odnosa prema Romima koji bi odgovarao vremenu u kojem živimo, a to se odnosi na većinu zemalja Europske unije (Castles, 1995). Castles navodi četiri tipa općedruštvenog stava pojedinih zemalja prema Romima. Dok je u nekim zemljama stav prema Romima potpuno isključenje, koje je regulirano sprečavanjem ulaska emigranata, u drugima je taj stav malo ublažen i može se definirati kao diferencijalno isključenje. Kao primjer diferencijalnog isključenja može poslužiti Njemačka, u kojoj se Romi tretiraju u prvom redu kao radna snaga, dok se istovremeno traže različiti pravni mehanizmi kojima bi se pospješilo njihovo vraćanje u zemlje iz kojih su došli. Treći je stav znatno progresivniji, jer podrazumijeva uključivanje Roma u vlastite obrazovne sustave, što se susreće, npr. u Francuskoj. Međutim, i takav pristup ima velik nedostatak, jer predstavlja asimilacijski model koji se ne prilagođava specifičnostima romske kulture. Najprihvatljiviji je četvrti model, koji se primjenjuje primjerice u Švedskoj, gdje se interkulturalnim pristupom obrazovanju svim etničkim zajednicama, pa tako i romskoj, omogućuje očuvanje etničkog integriteta i entiteta.

Iako se različitim zakonskim aktima u suvremenoj Europi nastoji poboljšati status svih nacionalnih manjina, ipak je napredak vrlo spor i bremenit problemima jer je napredak uglavnom deklarativan (Bloemraad, 2000, Bosniak, 2000). Nastojeći poboljšati položaj nacionalnih manjina Vijeće Europe i Europska unija od 1990-ih se godina počinju intenzivnije baviti tom problematikom.

Kako je uočeno da je položaj Romske nacionalne manjine teži od položaja ostalih manjina, pojačana su nastojanja da se taj položaj popravi pokretanjem projekta pod nazivom „*Desetljeće za uključivanje Roma 2005.-2015.*“. Projekt je inicijativa devet zemalja srednje i jugoistočne Europe i započeo je 2005. godine, a njegovom pokretanju prethodila je regionalna konferencija na visokoj razini pod nazivom „*Romi u rastućoj Europi: izazovi u budućnosti*“, održana u Budimpešti 2003. godine.

Deklaraciju „*Desetljeće za uključivanje Roma 2005.-2015.*“, potpisali su premijeri Bugarske, Crne Gore, Češke, Hrvatske, Mađarske, Makedonije, Rumunjske, Slovačke i Srbije u veljači 2005. godine. Inicijativi su se priključile Albanija, Bosna i Hercegovina i Španjolska 2008. godine, dok Slovenija i SAD sudjeluju u ovom projektu kao zemlje promatrači¹. U projektu sudjeluju i brojne europske i svjetske humanitarne organizacije, te organizacije Roma, Europska komisija, Vijeće Europe, Razvojna banka Vijeća Europe, Ured za demokratske institucije i ljudska prava pri Organizaciji za europsku sigurnost i suradnju, Europska mreža protiv rasizma, Svjetska zdravstvena organizacija, Svjetska banka, UNICEF, UNHCR, Europski forum Roma i putnika, Europski centar za prava Roma, Fond za obrazovanje Roma.

¹ (http://www.romadecade.org/cms/upload/file/9287_file17_updated-croatian-presidency-work-plan-cr.pdf)

3. Odnos Hrvatske prema romskoj zajednici

Prvi zapisi o Romima u Hrvatskoj datiraju iz polovice 14. stoljeća i govore o prisutnosti Roma prvo u Dubrovniku, a zatim u Zagrebu. Iako su bili dobro prihvaćeni odmah nakon dolaska u ove krajeve, ipak se uočava i negativna konotacija, jer je to prihvaćanje podrazumijevalo njihovu asimilaciju, te se stoga nisu održali kao posebna zajednica.

Romi su danas naseljeni na području cijele Hrvatske i prema popisima stanovništva njihov se broj od 1948. godine kontinuirano povećava, s izuzetkom 1961. godine (Tablica 1.).

Tablica 1. Broj Roma u Hrvatskoj prema popisima stanovništva.

Godina	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.	2011.
Broj Roma	405	1.261	313	1.257	3.858	6.695	9.463	16.975

Sociokulturni položaj Roma u većini europskih zemalja, pa i u Hrvatskoj, je vrlo nezadovoljavajući. Uvjeti stanovanja i zdravstvena zaštita su neprimjereni, nezaposlenost vrlo velika, a uključenost u obrazovni sustav je vrlo niska.

Da bi se poboljšao položaj Roma, doneseno je niz mjera, koje su obuhvaćene u *Nacionalnom programu za Rome* Vlade Republike Hrvatske, koji je usvojen u listopadu 2003. godine. Tim su programom obuhvaćene mjere za unapređenje stambenih uvjeta, poboljšanje zdravstvene i socijalne skrbi, te veću uključenost Roma u obrazovni sustav.

Većina romske djece prije nije niti upisivana u osnovnu školu, a postotak je onih koji su ju završavali bio vrlo mali. Situacija je bila još lošija u srednjoškolskom i visokom obrazovanju. Ciljevi u odgoju i obrazovanju, koji su postavljeni Nacionalnim programom za Rome, bili su, između ostalog, i uključivanje romske djece u programe predškolskog odgoja, što veće uključivanje u sustav osnovnog i srednjoškolskog obrazovanja, opismenjavanje odraslih Roma, stipendiranje polaznika srednje škole i fakulteta.

4. Romska zajednica i školski sustav u Hrvatskoj

Podaci o uključenosti Roma u obrazovni sustav prikupljaju se od 2005./2006. šk. god., a usporedbe s podacima iz najnovijih obrađenih izvješća za 2011./2012. šk. god. pokazuju pozitivne pomake na državnoj razini (MZOS, 2014).

Iako se uočavaju pomaci na području obrazovanja pripadnika romske zajednice, još uvijek u praksi postoje veliki problemi pri ostvarivanju zacrtanih ciljeva.

Naime, velik broj romske djece ne zna hrvatski jezik, pa ostvaruju vrlo niske obrazovne rezultate, što se često pogrešno tumači kao nemogućnost savladavanja obrazovnog programa te se tretiraju kao učenici s poremećajima u razvoju. Osim toga, veliki su problemi i izostanak komunikacije roditelja i škole, nedostatak radnih navika, nepostojanje motivacije unutar obitelji, teški socijalni uvjeti (Babić, 2004).

Od sredine 1990-ih godina pokrenuto je nekoliko projekata s ciljem poboljšanja obrazovne razine i kvalitete obrazovanja Roma.

Ljetna škola djece Roma pokrenuta je kao projekt udruge Roma Zagreba i Zagrebačke županije, s ciljem dopunskog, izvaninstitucionalnog obrazovanju romske djece i mladih. Uz različite slobodne aktivnosti, program ljetnih škola obuhvaća sadržaje o romskoj tradiciji i jeziku, povijesti Roma, folkloru, te sadržaje iz glazbene i likovne kulture, sadržaje iz osnova higijene i zdravstva. Svi nastavni materijali su na romskom jeziku, a angažirani su i učitelji Romi (http://www.umrh.hr/Novo/Projekti_programi/ljetnaskola.htm).

Romska odgojna zajednica predstavlja specifičan ljetni odgojno-obrazovni oblik i posve je nov pristup u edukaciji nacionalnih manjina. Organizira se kao ljetni kamp u trajanju od tjedan dana za djecu Rome iz svih krajeva Hrvatske, a svake godine se organizira u drugom gradu. Cilj je projekata romske odgojne zajednice upoznavanje djece Roma s povijesnim i kulturnim dostignućima Roma, ali isto tako i olakšavanje interakcije s kulturnim sredinama u kojima žive, te poticanje njihove međusobne suradnje (<http://www.biskupija-varazdinska.hr/arhiv/639-odgojni-pastoralni-program-qromska-odgojna-zajednica>, <http://www.zadarskanadbiskupija.hr/?p=12715>).

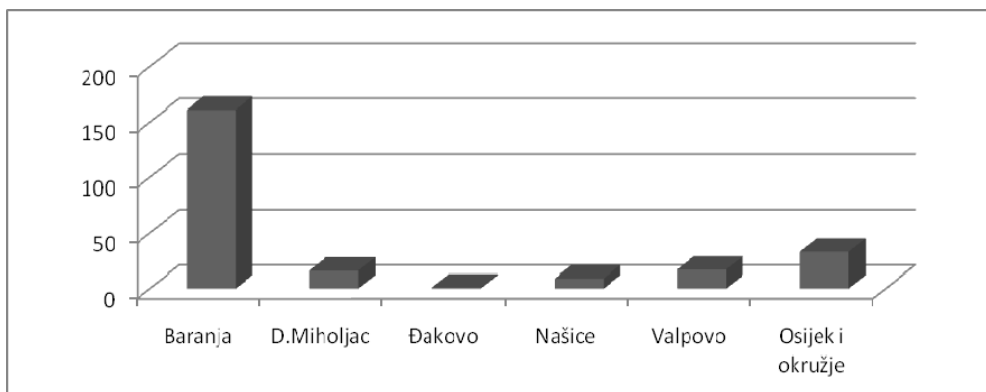
Romski predškolski centar „Ceferino Jimenez Mall“ osnovan je s ciljem pripreme djece Roma predškolske dobi za školu, a utemeljen je u zagrebačkom naselju Kozari putovi, gdje je prisutna brojnija Romska zajednica. Osim upoznavanja s osnovama romske kulture, glazbe i jezika, vrlo je važno to što se djeca uče i hrvatskom jeziku i pismu (Hrvatić, 2000).

5. Analiza uključenosti djece Roma u sustav obrazovanja u Osječko-baranjskoj županiji

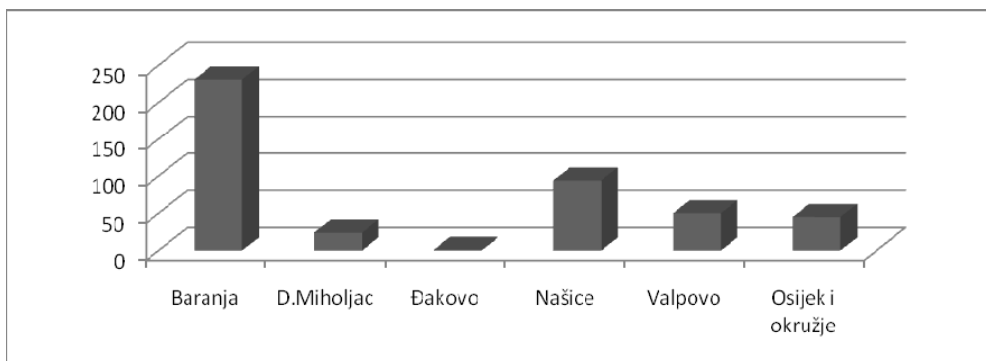
Prema popisu stanovništva iz 2001. godine Državnog zavoda za statistiku (DSZ, 2014), na području Osječko-baranjske županije živjelo je 977 Roma, a prema popisu iz 2011. godine 1.874 Roma. Stvarni je broj Roma vjerojatno i veći jer se dio Roma u popisima stanovništva ne izjašnjava tako iz različitih razloga, a osim toga, znatan broj Roma još uvijek ne živi u stalnim naseljima, pa je popis Roma na određenoj lokaciji više odraz trenutka u kojem je popis stanovništva vršen nego stvarnoga stanja.

No, neovisno o mogućim varijacijama u stvarnom broju Roma nastanjenih na području Osječko-baranjske županije, uključenost u sustav obrazovanja vrlo je važan vid poboljšanja života Roma, pa smo u ovom radu željeli utvrditi postoji li napredak u realizaciji plana za poboljšanje obrazovne razine romske zajednice na području spomenute županije. Uspoređeni su podatci iz rujna 2006. godine i rujna 2012. godine, dostupni u Izvješćima o provođenju nacionalnog programa za Rome na području Osječko-baranjske županije, iz listopada 2006. i iz studenog 2013. godine.

U 2006. godini kao Romi se izjasnilo 237 učenika u 19 osnovnih škola (Slika 1.), dok je taj broj u 2012. godini iznosio 445 učenika u 28 osnovnih škola (Slika 2.). Indikativno je da se u 2006. godini niti jedan učenik u srednjim školama nije izjasnio kao pripadnik romske zajednice, dok se 2012. godine u sedam srednjih škola 47 učenika izjasnilo kao Romi (DSZ, 2014).

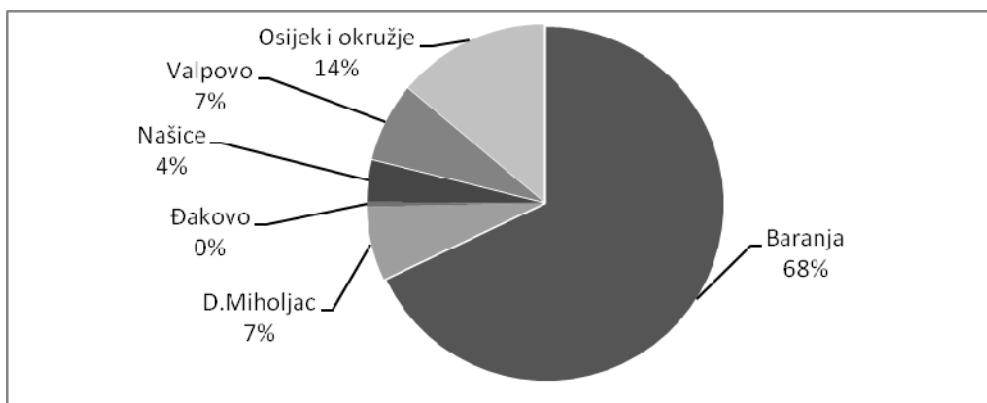
Slika 1. Usporedba broja učenika Roma u osnovnim školama u pojedinim gradskim područjima Osječko-baranjskoj županiji, 2006. godina.

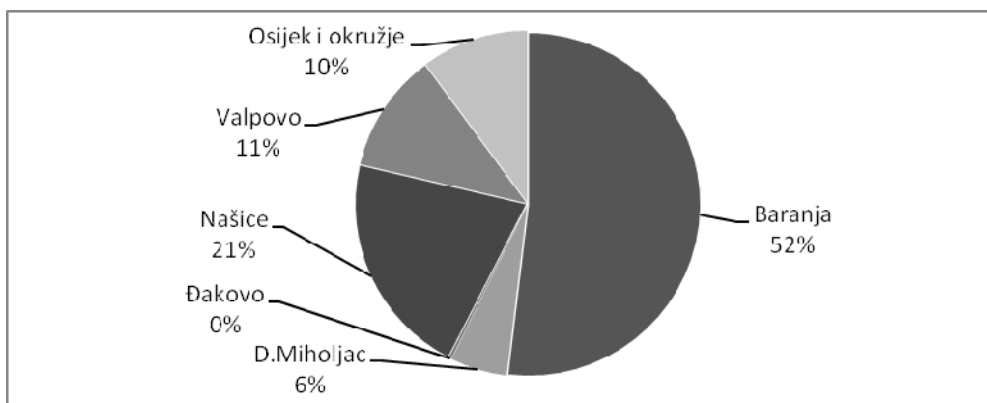
Slika 2. Usporedba broja učenika Roma u osnovnim školama u pojedinim gradskim područjima Osječko-baranjske županije, 2012. godina.

Razina je obrazovanja vrlo važna za napredak svake zajednice, stoga je integracija djece Roma jedan od ciljeva i *Nacionalnog programa za Rome* Vlade Republike Hrvatske, te programa *Desetljeća za uključivanje Roma 2005.-2015.* i *Nacionalne strategije za uključivanje Roma 2013.-2020.*

U osnovnim školama na području Osječko-Baranjske županije 2006. godine bilo je 237 učenika Roma, dok je taj broj 2012. godine iznosio 445, što je u postotnim odnosima prikazano na Slici 3. i Slici 4. Što se srednjoškolskog obrazovanja tiče, prema podacima iz 2006. godine, niti jedan srednjoškolac se nije izjasnio kao pripadnik Roma, dok je 2012. godine taj broj iznosio 47. Točan broj djece Roma u osnovnim i srednjim školama doduše teško je pouzdano utvrditi i možda je i veći, jer se smatra da se dio djece Roma ne izjašnjava ili se izjašnjavaju kao Hrvati (Izvješće o provođenju nacionalnog programa za Rome na području osječko-baranjske županije, 2006; 2013).

Slika 3. Postotak učenika Roma u osnovnim školama u Osječko-baranjskoj županiji 2006. godine.

Slika 4. Postotak učenika Roma u osnovnim školama u Osječko-baranjskoj županiji 2012. godine.

No, čak uzevši i to ograničenje u obzir, ohrabruje podatak o većem broju djece Roma uključenih u osnovno i srednjoškolsko obrazovanje jer pokazuje da poduzete mjere daju prve rezultate ne samo upisivanjem većeg broja djece Roma u škole, nego i njihovim povećanim izjašnjavanjem svoje nacionalne pripadnosti.

6. Kako dalje?

U analizi dosadašnjih rezultata u nastojanjima poboljšanja uključenosti Roma u školski sustav, navedenoj u dokumentu *Nacionalna strategija za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. godine*, iz studenog 2012. godine, ističe se da je postignut napredak primjenom mjera iz *Nacionalnog programa za Rome* i projekta „*Desetljeće za uključivanje Roma 2005.-2015.*“, ali isto tako da je napredak usporen raznim objektivnim i subjektivnim uzrocima. Zbog toga se ističe da je potrebno intenzivnije poraditi na poboljšanju predškolskog odgoja djece Roma, te podići kvalitetu i obrazovanja djece Roma, ne samo u osnovnim, nego i srednjim školama i različitim mehanizmima, kao što su veće stipendiranje, omogućavanje domskog smještaja i prehrane tijekom školovanja, te potaknuti visokoškolsko obrazovanje i obrazovanje odraslih.

7. Umjesto zaključka

Socioekonomski položaj Roma je još je uvijek izuzetno težak te posljedično dovodi do velikih problema u obrazovanju Roma. Iako se različitim međunarodnim i državnim aktima, projektima i programima nastoji poboljšati ne samo položaj Roma u društvu, nego i njihova obrazovanost, veliki su problemi još uvijek prisutni pri provođenju tih mjera. Neki od problema uzrokovani su nedostatkom financijskih sredstava, problemom koji pogađa sve građane, ali isto tako dio problema uzrokovani su povijesnim i sociološkim razlozima koji nažalost još uvijek stvaraju jaz između Roma i neroma.

Iako se čini da smo trenutno prilično daleko od administrativnog ustroja romskog školskog sustava koji bi bio najbolje rješenje (Hrvatić, 2000), ipak ohrabruje to što je u zadnjih desetak godina na području obrazovanja Roma ostvaren znatan napredak.

Dosljedna primjena mjera navedenih u *Desetljeću za uključivanje Roma, Nacionalnoj strategiji* i *Nacionalnom programu* mogle bi u dogledno vrijeme pomoći Romima da izađu iz „začaranog kruga“ u kojem je obrazovna uključenost bila onemogućena ili usporena lošim socioekonomskim uvjetima, a loši socioekonomski uvjeti posljedica su niske obrazovne razine romske populacije.

8. Literatura

- Babić D. (2004). Stigmatizacija i identitet Roma – pogled „izvana“: slučaj učenika Roma u naselju Kozari Bok. *Migracijske i etničke teme*, 20 (4): 315-338.
- Bloemraad I. (2000). Citizenship and immigration: a current review. *J. Int. Migr. Integr.* 1(1):9-37.
- Bosniak L. (2000). Citizenship denationalized. *Indiana J. Glob. Legal Stud.* 7:447-509.
- Castles, S. (1995). How nation-states respond to immigration and ethnic diversity, *New Community*, 21 (3), 293-308.
- Clébert, J. P. (1967). *Cigani*, Stvarnost, Zagreb.
- Desetljeće za uključivanje Roma 2005.-2015.* Plan predsjedanja Republike Hrvatske 1. srpnja 2012. – 30. lipnja 2013. Preuzeto 9. kolovoza 2014. sa: http://www.romadecade.org/cms/upload/file/9287_file17_updated-croatian-presidency-work-plan-cr.pdf
- DSZ (2014). Državni zavod za statistiku. Preuzeto 1. kolovoza 2014. sa: [www.dzs.hr/Framework Convention \(ETS no. 157\) on the Protection of National Minorities](http://www.dzs.hr/Framework%20Convention%20(ETS%20no.%20157)%20on%20the%20Protection%20of%20National%20Minorities.pdf), (1995).
- Hrvatić, N. (2000). Odgoj i izobrazba Roma u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja*, 2–3 (46–47), 267-290.
- Hrvatić N. (2004). Romi u Hrvatskoj: od migracija do interkulturalnih odnosa, *Migracije i etničke teme*, 20 (4), 367-385.
- Informacija o provedbi akcijskih planova za provedbu nacionalnih strategijskih dokumenata za uključivanje Roma na području Osječko-Baranjske županije (2013). Osječko-Baranjska županija, Skupština, Materijal za sjednicu.
- Izvrješće o provođenju nacionalnog programa za Rome na području Osječko-Baranjske županije (2006). Osječko-Baranjska županija, Skupština, Materijal za sjednicu.
- Laayouni, H., Oosting, M., Luisi, P., Ioana, M., Alonso, S., Ricano-Ponce, I., Trynka, G., Zhernakova, A., Plantinga, T. S., Cheng, S.-C., Van Der Meer, J. W. M., Popp, R., Sood, A., Thelma, B.K., Wijmenga, C., Joosten, L.A.B., Bertranpetit, J., Netea, M.G. (2014). Convergent evolution in European and Roma populations reveals pressure exerted by plague on Toll-like receptors. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 111 (7), 2668-2673.
- Lindra, G. (1995). A cigányok történetéhez, *Rom som, Budapest*, 2(2):20-21.
- Ljetna škola 2009./2010. - Očuvanje tradicijskih kultura Roma.* Projekt Udruga Roma Zagreba i Zagrebačke županije za školsku 2009./2010. godinu (2009), Preuzeto 8. kolovoza 2014. sa: http://www.umrh.hr/Novo/Projekti_programi/ljetnaskola.htm
- Mendizabal, I., Valente, C., Gusmão, A., Alves, C., Gomes, V., Goios, A., Parson, W., Calafell, F., Alvarez, L., Amorim, A., Gusmão, L., Comas, D., Prata, M.J. (2011), Reconstructing the Indian origin and dispersal of the european Roma: A maternal genetic perspective, *PLoS ONE*, 6 (1) – online.
- MZOS (2014). Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa. Preuzeto 1. kolovoza 2014. sa: <http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=11973>

Projekt Romske odgojne zajednice (2014). Preuzeto 8. kolovoza 2014. sa:

<http://www.zadarskanadbiskupija.hr/?p=12715>

Odgojni i pastoralni program „Romska odgojna zajednica“ (2012). Preuzeto 8. kolovoza 2014. sa: <http://www.biskupija-varazdinska.hr/arhiv/639-odgojni-i-pastoralni-program-qromska-odgojna-zajednica>

Zalán, A., Béres, J., Pamjav, H. (2011). Paternal genetic history of the Vlax Roma, *Forensic Science International: Genetics* 5 (2), 109-113.

THE VICIOUS CIRCLE OF THE ROMA EDUCATIONAL PROGRESS

Svjetlana Marić
Faculty of Medicine, Osijek
Željko Popović
Faculty of Education, Osijek
Irella Bogut
Faculty of Education, Osijek

Abstract: The social and cultural situation of Roma in most European countries, including Croatia, is not satisfactory; living conditions and health care are inadequate, the unemployment rate is very high, and their involvement in the educational system is very low. This paper highlighted and analysed the problem of inclusion of Roma children in the state education system with special emphasis on the Osijek-Baranja County and, in addition to other causes, weak social and economic conditions of life have been identified as main causes. Recently, a positive trend of enrolling Roma children in elementary schools has been noticed and, therefore, there is an expressed optimism towards improving the situation of Roma in society. The acquisition of education in the near future could allow them to leave the „vicious circle“ in which the education was prevented or slowed down primarily by poor socioeconomic conditions, and the low socioeconomic status was the consequence of a low level of education.

Keywords: Roma, education of Roma children, educational exclusion

1. Introduction

Until the 18th century, there was no generally accepted theory about the origin of Roma; it was explained by various hypotheses, and the dominant ones were those who claimed that the migrations of Roma from their original homeland were caused by military invasions. Only in the 18th century had India started to be mentioned as their ancient homeland, and the early 19th century, accepted the theory that the ancient homeland of Roma area was the area of north-western India, around the river Ganges (Bartosz, 1994).

The language of the Roma is *Romani Chiba* (Gipsy), for which it is believed that it has been enriched with words that Roma took over from the countries in which they had moved, and that the number of words taken from a specific country is proportional to the length of their stay in that country. Most of the research of the origin of the Roma people is based on that same hypothesis, which was set by Martin Block (Clébert, 1967), as well as a reliance on linguistic analysis.

It is believed that the migration of the Roma started in India, and then led through Afghanistan and Persia to the Caspian Sea, where the separation of the original Roma group into two subgroups that went in different directions occurred. One part of the Roma moved to the north and settled in what is today's Russia, while the second subgroup headed south, but got separated again, and one part ended up in Syria and Egypt, while the second part came through Turkey to Europe (Hrvatić, 2004).

The recent molecular biological and genetic research, including the analyses of the mitochondrial genome (Mendizabal, Valente, Gusmão et al., 2011), the comparative studies of the Y chromosome haplotypes (Zalán, Béres, Pamjav, 2011), and immunogenic analysis (Laayoune, Oosting, Luisi et al, 2014) confirmed the assumption of the Indian origin of today's Roma.

There is very little historical data about the Roma, and in addition, almost all relate to the documents of ancient poets and historians who generally refer to them as a nation of traveling singers and musicians. Some of the documents describe them as people skilled in trades and crafts, primarily the blacksmith and goldsmith crafts (Lindra, 1995).

Based on the historical, economic, and social reasons, the nomadic life has remained one of the main characteristics of most Roma throughout their whole history. But today, the Roma are not a nation with migration as the only way of life, as a considerable number of them have transformed that way of life into semi-nomadic, and there are also groups that live in permanent settlements.

The migrations of Roma have, over time, shown various advantages, but also disadvantages. Nomadic life has enabled Roma to coexist with the nature and learn about different cultures and ways of life, but, unfortunately, the effect of different environments has mostly been negative on Roma.

2. The attitude of Europe towards the Roma community

It is believed that the Roma arrived in Europe in the 12th century. From the very beginning, the attitude towards them was not positive, although the form of negativity varied in different environments, from open persecution, through the prohibition of contact with the local population to, also with a negative attitude, the attempts towards assimilation.

In contemporary Europe, unfortunately, it cannot be said that civilization progress of the treatment of Roma who fit the times in which we live has been reached, and this applies to most EU countries (Castles, 1995). Castles lists four types of general societal attitudes of certain countries towards the Roma. While in some countries the attitude towards Roma means a complete exclusion, which has been regulated by preventing the entry of migrants, in others this attitude is a little softened and can be defined as a differential exclusion. Germany can serve as an example of a differential exclusion, where the Roma are primarily treated as a labour force, while, simultaneously, different legal mechanisms to facilitate their return to the country from which they came are being sought. The third position is considerably more progressive, because it implies the inclusion of Roma in own educational systems, which can be found, for example, in France. However, this approach, as well, has a major drawback because it represents the assimilation model, which does not adjust to the specifics of Roma culture. The most acceptable is the fourth model, which is used, for example, in Sweden, where the intercultural approach to education for all ethnic communities, including the Roma, enables the preservation of the integrity and ethnic entities.

Although it has been attempted to improve the status of national minorities by various legal acts in contemporary Europe, the progress is very slow and fraught with problems because the progress is mainly declarative (Bloemraad 2000, Bosniak 2000). In an attempt to improve the situation of national minorities, the Council of Europe and the European Union have begun to work more intensively on this issue since the 1990s.

Since it was noted that the position of Roma minority was worse off than the position of other minorities, the efforts to rectify the situation have been increased by launching a project called the „*Decade of Roma Inclusion 2005 to 2015*.“ The project is an initiative of nine countries of Central and South-eastern Europe which was initiated in 2005, and its launch was preceded by a regional conference at a high level under the name „*Roma in an Expanding Europe: Challenges for the future*,“ which was held in Budapest in 2003.

The declaration „*Decade of Roma Inclusion 2005 to 2015*“ was signed by the prime ministers of Bulgaria, Montenegro, Czech, Croatia, Hungary, Macedonia, Romania, Slovakia, and Serbia in February 2005. Albania, Bosnia and Herzegovina, and Spain joined the initiative in 2008, while Slovenia and the United States participate in this project as observer countries.¹

The project involves a number of European and international humanitarian organizations, and Roma organizations, including the European Commission, Council of Europe, Council of Europe development bank, Office for Democratic Institu-

¹ http://www.romadecade.org/cms/upload/file/9287_file17_updated-croatian-presidency-work-plan-cr.pdf

tions and Human Rights of the Organization for European Security and Cooperation, the European Network against Racism, the World Health Organization World Bank, UNICEF, UNHCR, the European Roma and Travellers Forum, the European Roma Rights Centre, and the Roma Education Fund.

3. The attitude of Croatia towards the Roma community

The first records of Roma in Croatia date back to the mid-14th century, and speak of the presence of Roma first in Dubrovnik, and then in Zagreb. Although they were well accepted immediately after their arrival in this areas, there is, however, a noticeably negative connotation, because that acceptance implied their assimilation, and therefore they have not been preserved as a separate community.

Roma are nowadays settled in the entirety of Croatia and, according to the censuses, their number has been continuously increased, since 1984, with the exception of the year 1961 (Table 1).

Table 1. The number of Roma in Croatia according to the censuses

Year	1948	1953	1961	1971	1981	1991	2001	2011
Number of Roma	405	1.261	313	1.257	3.858	6.695	9.463	16.975

The socio-cultural situation of the Roma in most European countries, including Croatia, is very unsatisfactory; housing conditions and health care are inadequate, unemployment is very high, and involvement in the education system is very low.

In order to improve the situation of Roma, a series of measures have been adopted, which are covered in *The National Programme for the Roma* by the Croatian government, which was adopted in October 2003. This programme includes measures for the improvement of housing conditions, improvement of health and social care, and greater involvement of Roma in the educational system.

Most Roma children have never even enrolled in the primary school before, and the percentage of those who have finished it is very small. The situation was even worse in secondary and higher education. Goals in education, which are set in the National Programme for the Roma, were also, amongst others, the inclusion of Roma children in preschool education programs, greater involvement in the primary and secondary education systems, literacy education for the adult Roma, and scholarships for high school and universities.

5. The Roma community and the school system in Croatia

The data on Roma inclusion in the educational system have been being collected from the school year of 2005-2006, and the comparisons with data from the latest reports processed for the school year of 2011-2012, show positive changes at the state level (MSES, 2014).

Although some improvements in the area of education of the Roma community are noticeable, in practice, there are still major problems in achieving the planned goals. A large number of Roma children do not know the Croatian language, and they achieve very low educational outcomes, which is often misinterpreted as the impossibility of overcoming the educational program and the students are treated as students with developmental disorders. In addition, major problems include the lack of communication between parents and schools, lack of work habits, lack of motivation within the family, and difficult social conditions (Babic, 2004).

Since the mid-1990s, several projects have been initiated with the aim of improving the educational level and quality of education for Roma.

The Summer School for Roma children was launched as a project of the Association of Roma of Zagreb and Zagreb County, with the aim of supplementary, non-institutional education of Roma children and youth. With a variety of leisure activities, the summer school's programme includes contents about Roma tradition and language, Roma history, folklore, and the contents of music and art, and the contents of the basics of hygiene and health. All teaching materials are in the Roma language, and Roma teachers are engaged as well.²

The Roma educational community represents a specific summer educational form and is a completely new approach to the education of national minorities. It is organized as a summer camp for a period of one week for Roma children from all Croatian regions, and each year it is organized in a different city. The aim of the projects of the Roma educational community is to introduce Roma children with the historical and cultural achievements of the Roma, but also to facilitate interaction with the cultural milieu in which they live, and to encourage their mutual cooperation.³

The „Ceferino Jimenez Mall“ Roma preschool centre was established in order to prepare Roma children of preschool age for school, and is based in the Zagreb suburb Kozari putovi, where a more abundant Roma community is present. In addition to getting to know the basics of Roma culture, music, and language, it is also very important that the children are being taught in Croatian language and script (Hrvatić, 2000).

² http://www.umrh.hr/Novo/Projekti_programi/ljetnaskola.htm).

³ <http://www.biskupija-varazdinska.hr/arhiv/639-odgojni-i-pastoralni-program-qromska-odgojna-zajednica>, <http://www.zadarskanadbiskupija.hr/?p=12715>).

5. Analysis of the involvement of Roma children in the educational system in the Osijek – Baranja County

According to the census of 2001 of the Central Bureau of Statistics (CBS, 2014), 977 Roma lived in the Osijek-Baranja County, and 1,874 Roma according to the census of 2011. The actual number of Roma is probably higher, because part of Roma in population censuses do not declare themselves so for various reasons, and in addition, a significant number of Roma still live in permanent settlements, so the list of Roma at a specific location is more of a reflection of the moment in which the population census was made than the real situation.

However, regardless of possible variations in the actual number of Roma residing in the area of Osijek-Baranja County, involvement in the education system is a very important aspect for improving the lives of Roma, and in this paper we wanted to determine whether there is progress in the implementation of the plan to improve the educational level of the Roma community in the area of the mentioned county. The data from September 2006 and September 2012 were compared, which were available in the reports on the implementation of *The National Programme for the Roma* in the Osijek-Baranja County, from October 2006 and November 2013.

In 2006, 237 students in 19 elementary schools declared themselves as Roma (Image 1), whereas that number in 2012 was 445 students in 28 elementary schools (Image 2). It is indicative that in 2006 not a single pupil in secondary schools declared themselves as a member of the Roma community, while in 2012 in seven high schools, 47 students declared themselves as Roma (CBS, 2014).

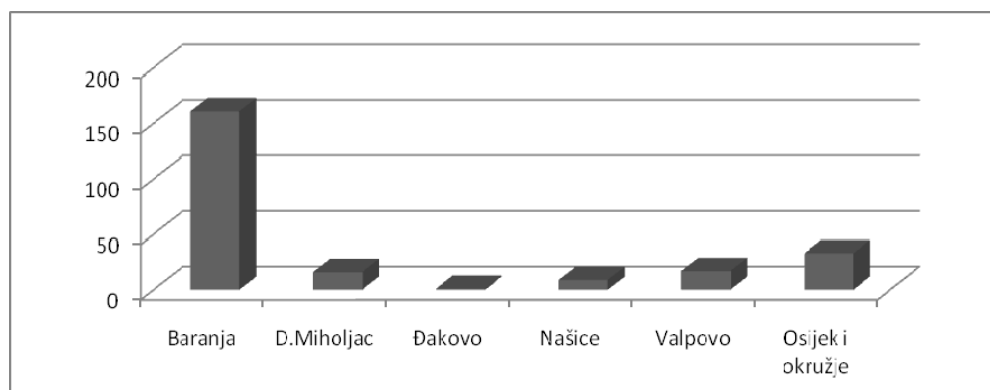

Image 1. Comparison of the number of Roma pupils in primary schools in certain urban areas of Osijek-Baranja County, 2006

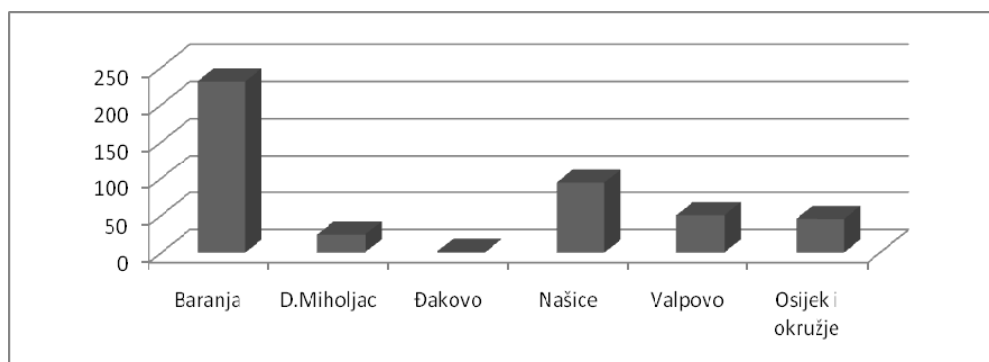

Image 2. Comparison of the number of Roma pupils in primary schools in certain urban areas of Osijek-Baranja County, 2012

The level of education is very important for the progress of every community, therefore, the integration of Roma children is also one of the goals of *The National Programme for the Roma* by the Croatian government, and the programme for *The Decade of Roma Inclusion 2005-2015* and *The National Strategy for Roma Inclusion 2013-2020*.

In primary schools in Osijek-Baranja County, in 2006 there were 237 Roma pupils, while that number in 2012 was 445, which is in percentage relationships shown in Image 3 and Image 4. As far as secondary education goes, according to data from 2006, not one of the high school students declared themselves as a member of the Roma, while in 2012 that number was 47. The exact number of Roma children in primary and secondary schools is, however, difficult to determine reliably and it might be even higher, because it is considered that part of the Roma children do not declare themselves as Roma or they declare themselves as Croats (Report on the implementation of the national program for Roma in the area of Osijek-Baranja county, 2006; 2013).

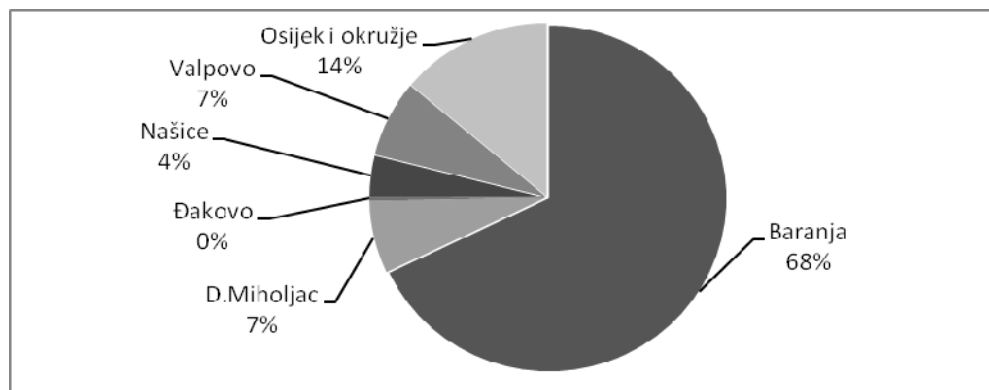

Image 3. Percentage of the Roma students in elementary schools in Osijek – Baranja County in 2006

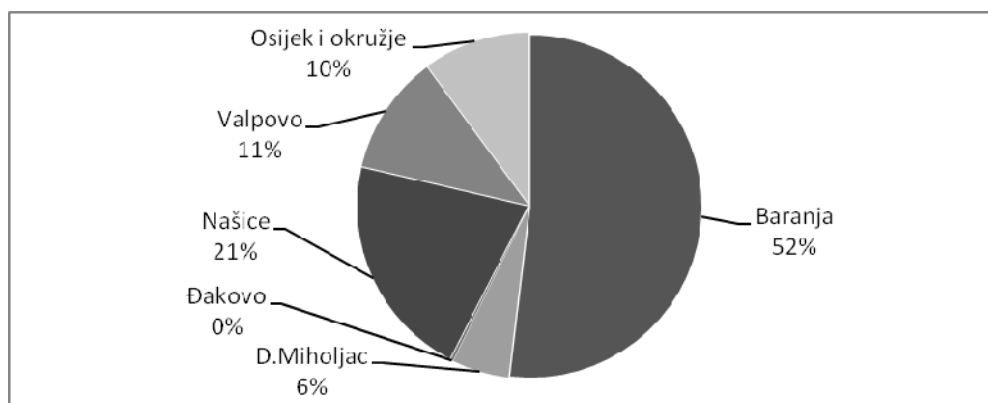

Image 4. Percentage of the Roma students in elementary schools in Osijek – Baranja County in 2012

Taking that limit into consideration, a greater number of Roma children involved in primary and secondary education is encouraging because it shows that the measures that were taken give first results not only by enrolling a larger number of Roma children in schools, but also by their increased declaration of their nationality.

6. How to move on?

In the analysis of the results so far, of the efforts to improve Roma inclusion in the school system specified in the document *The National Strategy for Roma Inclusion for the period of time from 2013 to 2020* from November 2012, it has been pointed out that progress has been made with the implementation of the measures from *The National Programme for Roma* and *The Decade of Roma Inclusion 2005 to 2015*, but also, that that progress was slowed down by various objective and subjective causes. Therefore, it is emphasized that it is necessary to intensively work on improving the pre-school education of Roma children, and to raise the quality of education of the Roma children, not only in the primary, but also secondary schools, and various mechanisms, such as larger scholarships and enabling dormitory accommodation and meals during education, and encouraging higher education and adults as well.

7. Instead of conclusion

The socio-economic situation of Roma is still extremely difficult, and it is consequently leading to big problems in the education of Roma. Although a variety of international and state acts, projects, and programmes aim to improve not only

the situation of Roma in society, but also their level of education, major problems are still present in the implementation of these measures. Some of the problems are caused by the lack of financial resources, a problem that affects all citizens, but also, a part of the problem is caused by historical and sociological reasons that unfortunately still create a gap between the Roma and non-Roma.

Although it seems that we are quite far from the administrative organization of the Roma school system, which would be the best solution (Hrvatić, 2000), it is encouraging that in the last ten years in the field of Roma education significant progress was achieved.

A consistent application of the measures set out in the *Decade of Roma Inclusion*, *The National Strategy*, and *The National Programme* could, in due time, help the Roma to get out from the „vicious circle“ in which their educational inclusion was prevented or slowed because of poor socioeconomic conditions and poor socioeconomic conditions are a consequence of the low levels of education in the Roma population.

8. Bibliography

- Babić, D. (2004). Stigmatizacija i identitet Roma – pogled „izvana“: slučaj učenika Roma u naselju Kozari Bok. *Migracijske i etničke teme*, 20 (4): 315-338.
- Bloemraad, I. (2000). Citizenship and immigration: a current review. *J. Int. Migr. Integr.* 1(1):9-37.
- Bosniak, L. (2000). Citizenship denationalized. *Indiana J. Glob. Legal Stud.* 7:447-509.
- Castles, S. (1995), How nation-states respond to immigration and ethnic diversity, *New Community*, 21 (3), 293-308.
- Clébert, J. P. (1967). *Cigani*, Stvarnost, Zagreb.
- Desetljeće za uključivanje Roma 2005.-2015.* Plan predsjedanja Republike Hrvatske 1. srpnja 2012. – 30. lipnja 2013. http://www.romadecade.org/cms/upload/file/9287_file17_updated-croatian-presidency-work-plan-cr.pdf (9.8.2014.)
- DSZ (2014). Državni zavod za statistiku. Preuzeto 1. kolovoza 2014. sa: www.dzs.hr/
- Framework Convention (ETS no. 157) on the Protection of National Minorities*, (1995).
- Hrvatić, N. (2000). Odgoj i izobrazba Roma u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja*, 2–3 (46–47), 267-290.
- Hrvatić, N. (2004). Romi u Hrvatskoj: od migracija do interkulturalnih odnosa, *Migracije i etničke teme*, 20 (4), 367-385.
- Informacija o provedbi akcijskih planova za provedbu nacionalnih strategijskih dokumenata za uključivanje Roma na području Osječko-Baranjske županije (2013). Osječko-Baranjska županija, Skupština, Materijal za sjednicu.

- Izješće o provođenju nacionalnog programa za Rome na području Osječko-Baranjske županije (2006). Osječko-Baranjska županija, Skupština, Materijal za sjednicu.
- Laayouni, H., Oosting, M., Luisi, P., Ioana, M., Alonso, S., Ricano-Ponce, I., Trynka, G., Zhernakova, A., Plantinga, T. S., Cheng, S.-C., Van Der Meer, J.W.M., Popp, R., Sood, A., Thelma, B. K., Wijmenga, C., Joosten, L. A. B., Bertranpetit, J., Netea, M.G. (2014). Convergent evolution in European and Roma populations reveals pressure exerted by plague on Toll-like receptors. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 111 (7), 2668-2673.
- Lindra, G. (1995). A cigányok történetéhez, *Rom som, Budapest*, 2(2):20-21.
- Ljetna škola 2009./2010. - Očuvanje tradicijskih kultura Roma. Projekt Udruga Roma Zagreba i Zagrebačke županije za školsku 2009./2010. godinu (2009). 4
http://www.umrh.hr/Novo/Projekti_programi/ljetnaskola.htm (9.8.2014.)
- Mendizabal, I., Valente, C., Gusmão, A., Alves, C., Gomes, V., Goios, A., Parson, W., Calafell, F., Alvarez, L., Amorim, A., Gusmão, L., Comas, D., Prata, M.J. (2011). Reconstructing the Indian origin and dispersal of the European Roma: A maternal genetic perspective, *PLoS ONE*, 6 (1) – online.
- MZOS (2014). Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.
<http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=11973> (1.8.2014.)
- Projekt Romske odgojne zajednice (2014). <http://www.zadarskanadbiskupija.hr/?p=12715> (8.8.2014.)
- Odgojni i pastoralni program „Romska odgojna zajednica“ (2012). <http://www.biskupija-varazdinska.hr/arhiv/639-odgojni-i-pastoralni-program-qromska-odgojna-zajednica> (8.8.2014.)
- Zalán, A., Béres, J., Pamjav, H. (2011), Paternal genetic history of the Vlax Roma, *Forensic Science International: Genetics* 5 (2), 109-113.